

PRO MEMORIA

ANGELĖ ASEVIČIŪTĖ-AVIŽONIENĖ (1906–2001)

2001 m. gruodžio 19 d. Kaune, Panemunėje, nustojo plakusi Angelės Avižonienės širdis. Netekome iki šiol Kauno visuomenės negalinčios pamiršti, be galo mylėjusios savo Tėvynę, kompetentingos ir reiklios „Aušros“ gimnazijos mokytojos, o Lietuvos istorikai – uolios ir kruopščios žymaus lietuvių istoriko Konstantino Avižonio (1909–1969) palikimo globėjos ir publikuotojos.

Angelė Avižonienė gimė 1906 m. gruodžio 22 d. Alvite, Vilkaviškio rajone. Baigusi gimnaziją ji įstojo į Lietuvos universitetą ir 1928 m. baigė germanistikos studijas. Vėliau savo žinias tobulino Berlyno, Miuncheno, Vienos universitetuose. 1927–1940 m. dėstė vokiečių kalbą Kauno „Aušros“ berniukų gimnazijoje. 1942 m. ištekėjo už toje gimnazijoje anksčiau dirbusio istoriko Konstantino Avižonio. Kaip ir daugelis lietuvių inteligentų, Angelė ir Konstantinas Avižoniai, žinodami, kas jų laukia iš sovietų okupacijos teroristinio režimo, 1944 m. pasitraukė į Vakarų, gyveno Pabėgėlių stovykloje Vokietijoje, kęsdami visus pabėgėlių sunkumus. Jie buvo pakeliami tik dėl vilties, kad pasikeis politinė padėtis ir galės sugrįžti į laisvą Lietuvą ir joje dirbuoti. Tačiau iš tikrųjų šios viltys buvo toli – už 45–50 metų kalno. Tuo metu viltims neišsipildžius, Angelė ir Konstantinas Avižoniai su daugeliu kitų lietuvių pabėgėlių išvyko į svetimą šalį – JAV. Visi išgyvenimai nepalaužė energijos ir iniciatyvos. Angelė Avižonienė studijavo ir įgijo humanitarinių mokslų daktarės laipsnį. Dėstė studentams germanų kultūros istoriją, rengė spaudai lingvistinius darbus. Už pedagoginį ir mokslinį darbą jai buvo suteiktas garbės daktaro vardas.

Po vyro mirties Lietuvių katalikų mokslo akademija pakvietė Angelę Avižonienę į Romą. Ji dirbo Vatikano radijo Lietuvių laidų redaktore ir diktore, o kartu daug jėgų ir laiko skyrė prof. Konstantino Avižonio mokslinio paveldo publikavimui. 1975–1982 m. remiant Lietuvių katalikų mokslo akademijai buvo išleisti trys daugiau kaip po 600 psl. turintys prof. Konstantino Avižonio Rinktinių raštų tomai. Juose yra sudėti darbai, kurie buvo paskelbti nepriklausomoje Lietuvoje ar pirmisiais sovietinės okupacijos

metais. Be to, čia sudėtos nepaskelbtos studijos: „Lietuvos Statutai“, „Baudžiavų istorija Lietuvoje“, „Ūkio istorijos pagrindai“, „Lietuvos istorijos terminų žodynas“, „Lietuvos istorija. XVII amžius“ ir kt. Angelė Avižonienė surinko savo vyro darbus, rašytus Lietuvių enciklopedijai, ir perdavė Lietuvos istorijos institutui, kuris ir išleido prof. K. Avižonio Rinktinių raštų IV tomą. Tada užsimezgė asmeniniai Angelės Avižonienės ir Instituto vadovybės santykiai, ji lankėsi Institute, Lietuvos Mokslų Akademijos bibliotekoje, kuri savo rankraštyne išsaugojo prof. Konstantino Avižonio rankraštinio palikimo fondą.

1997 m. Angelė Avižonienė grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Kaune. Gyvai domėjosi Lietuvos politiniu, moksliniu ir kultūriniu gyvenimu. Ji prisidėjo perkeliant (1998 09 11) prof. Konstantino Avižonio palaikus į Petrašiūnų kapines, šalia tėvo – žymaus profesoriaus Petro Avižonio kapo. 2002 m. sausio 4 d. giminės kape atgulė ir ilgą, turiningą, dorą gyvenimo kelią nuėjusi Angelė Avižonienė. Jos darbai ir indėlis į mokslą, kultūrą lieka nepamirštami ilgam atminimui ir tolesniems tyrimams.

[Šis nekrologas parašytas pasinaudojant „Kauno dienoje“ 2002 m. sausio 3 d. artimųjų paskelbtu nekrologu.]

Antanas Tyla

PRELATUS KAZIMIERAS DULKSNYS

Panevėžio vyskupija 2001-aisiais neteko penkto kunigo, vyskupijos patriarcho prelado Kazimiero DULKSNIO (1940–1935–2001).

Kazimieras gimė 1910 m. vasario 9 d. Juozo ir Veronikos Dulksnių šeimoje, buvo jauniausias. Be jo, augo dar du broliai ir keturios seserys. Ilgamžiai, bet jau mirę tėvai buvo vidutiniai Skodinių kaimo (Kupiškio parapija) ūkininkai.

Mokėsi K. Dulksnys Kupiškio pradžios ir vidurinėje mokyklose, Rokiškio gimnazijoje, 1928–1931 metais – Kauno kunigų seminarijoje, Vytauto Didžiojo universitete, Teologijos fakultete. 1935 m. birželio 15 d. arkivyskupas Juozapas Skvireckas Kauno Arkikatedroje jį išventino kunigu.

1935 m. birželio 21 d. kun. K. Dulksnys skiriamas Ramygalos, o nuo 1936 m. sausio 8 d. – Pasvalio vikaru. Keturiems mėnesiams išsiunčiamas į Užpalius vikaru. 1942 m. gegužės 27 d. paskiriamas į Tauragnus parapijos administratoriumi, o 1947 m. gegužės 5 d. perkeliamas į Rokiškį klebonu ir dekanu.

1949-aisiais sovietinė valdžia reikalavo pasirašyti raštą prieš popiežių, kaltino šmeižtu, esą popiežius – karo kurstytojas. Nepasirašė, todėl Rokiš-

kyje negalėjo dirbti. Nepasirašius ir kitiems kunigams, valdžiai nepavyko sukurti tautinės Bažnyčios. 1949 m. rugsėjo 30 d. vyskupas K.Paltarokas paskyrė į Panevėžį, Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčios administratoriumi. 1951 m. rugpjūčio 14 d. pakeliamas Panevėžio Katedros kapitulos kanaaninku.

1954 m. lapkričio 30 d. įgaliojamas atstovauti Panevėžio vyskupijos reikalams Tarpdiecezinės kunigų seminarijos ekonominės komisijos posėdyje Kaune.

1957-aisiais sovietinė valdžia mėgino įkišti į Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją pasaulietį ateistą dėstytoją „auklėti“, sekti klierikus. Vyskupiui K.Paltarokui priešinant, kad nebūtų seminarijoje tokio „dėstytojo“, kanaaninkas K.Dulksnys seminarijos posėdyje irgi pareiškė nesutikimą. Dėstytojas į seminariją nebuvo paskirtas. Sovietinė valdžia jam to nedovanojo. Vyskupas K.Paltarokas 1957 m. gruodžio 16 d. jį pakėlė prelatu. 1957-aisiais, prieš šv. Kalėdas, Šv. apaštalų Petro ir Povilo bažnyčioje ir jos klebono kan. K.Dulksnio namuose buvo padaryta krata, klebonas suimtas. Nuteistas dvejiems metams kalėjimo, kalėjo Mordovijos lagery.

1959-ųjų lapkritį prelatas grįžo iš Mordovijos, tačiau jam neleido apsigyventi savoje vyskupijoje. 1959 m. gruodžio 4 d. apgyvendinamas Kaišiadorių vyskupijoje, Merkinės parapijoje, dirba altaristu. 1962 m. balandžio 4 d. perkeliamas į Nedzingę administratoriumi.

1963 m. birželio 7 d. raštu prel. K.Dulksniui leidžiama grįžti į Panevėžio vyskupiją – jis skiriamas Krekenavos parapijos klebonu. Skatinamas kuo greičiau nuvykti, nes reikia nuraminti Krekenavos parapijiečius, kurie ne tik į Vilnių važiuo, bet ir Maskvą kelis kartus pasiekė, reikalaudami, kad būtų gražintas iš Krekenavos išstremtasis klebonas.

1983 m. sausio 10 d. prelatas tampa kapitulos pirmininku, o gegužės 9 d. išrenkamas Panevėžio vyskupijos kapitaliniu vikaru, nes vyskupas Romualdas Krikščiūnas išvyko iš Panevėžio.

1989 m. balandžio 2 d. vyskupas Juozas Preikšas prelatą paskyrė generalvikaru. Prelatas katedroje dirbo pastoracinį darbą, meldėsi už katalikiškas šeimas, kasdieniniu gyvenimu lygiavosi į Kristaus Evangeliją, švietė optimizmu ne tik šventėse, bet ir kasdienybėje. Taip jis nuėjo ištikimos, garbingos, nuoširdžios 66-erių metų kunigystės gyvenimo kelią, tarnaudamas Dievui ir Tėvynei, ir 92-aisiais savo amžiaus metais, iškankintas sunkios ligos, 2001 m. gruodžio 9 d. užgeso Viešpatyje.

„Nuo šiol bus palaiminti mirusieji, kurie miršta Viešpatyje. Taip, – sako Dvasia, – jie turi atilsėti nuo savo vargų, nes jų darbai juos lydi“ (*Apr 14,13*).

Prelatas testamente reiškia padėką „visiems už viską gera, ką patyriau ar miręs sulauksiu, nuoširdžiai dėkoju, o jei kuo būčiau nusikaltęs, prašau atleisti. Skiriuosi su viltimi vėl su visais susitikti laimingoje amžinybėje“.

Velionis buvo pašarvotas Katedros kriptoje. Laidotuvių dieną gruodžio 12-ąją, palaikai buvo perkelti į katedrą. Šv. Mišioms vadovavo vyskupas J.Preikšas. Koncelebracijon įsijungė Kaišiadorių vyskupas Juozapas Matulaitis, Vilniaus arkivyskupo augziliaras ir generalvikaras vysk. Juozas Tunaitis, monsinjorai, kanauninkai, kunigai; iš viso jų dalyvavo apie 50. Pamokslą pasakęs kan. Bronius Antanaitis kapitulos vardu nuoširdžiai padėjo vyskupams, monsinjorams, kanauninkams, kunigams, klierikams, giesmininkams, maldininkams, seseriai Pranutei, gydytojams, seselėms, išreiškė užuojautą ir padėką giminėms ir visiems geradariams. Gausiai susibūrusieji katedroje į šv. Mišių auką velionio palaikus palydėjo į katedros kapines. Čia prel. K.Dulksnys palaidotas tarp bendradarbių, o dangun jo vėlę telydi angelai.

Kan. Vytautas Masys ir mons. Juozapas Antanavičius pasakė atsisveikinimo žodžius.

Kan. Bronius Antanaitis

NETEKOME ŽYMIAUSIO LIETUVIŲ KALBOS
PUOSELĖTOJO IŠEIVIJOJE

2001 m. gruodžio 19 d., eidamas 89-uosius metus, mirė JUOZAS VAIŠNYS – kunigas jėzuitas, didžiai tauri asmenybė, aktyviausias ir daugiausia nuveikęs lietuvių kalbos kultūros darbuotojas Jungtinėse Amerikos Valstijose. Palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje.

Velionis gimė 1913 m. lapkričio 1 d. Trakiškių kaime prie Marijampolės, katalikų šeimoje. Tame pačiame kaime gimė ir 1941 m. Lietuvos laikinosios vyriausybės vadovas Juozas Brazaitis (Ambrazevičius). Jie abu mokėsi toje pačioje Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje. Ši garsi gimnazija turbūt ir nulėmė J.Vaišnio susidomėjimą lietuvių kalba, kurios jį mokė nuostabūs pedagogai ir reto taurumo žmonės Juzė Augustaitytė-Vaičiūnienė, Juozas Rainys ir Julius Čiuta. Du J.Vaišnio bendraklasiai tapo žymūs kalbininkai. Tai Algirdas Julius Greimas – pagarsėjęs pasaulinio masto semiotikas, ir Jonas Kabelka – Kauno ir Vilniaus universitetų docentas.

1934 m. baigęs gimnaziją J.Vaišnys po ilgesnių svarstymų pasirinko jėzuito kelią ir išvyko į jėzuitų naujokyną Pagryžuvyje prie Kauno. 1937 m. studijų tikslais persikėlė į Insbruko universitetą Austrijoje. Tačiau ten studijos neilgai truko. 1938 m. pavasarį naciams okupavus Austriją toliau studijavo Italijoje. Romoje baigė Grigaliaus universitetą. 1943 m. išventintas kunigu. Po to dar porą metų Romoje studijavo. Ėmėsi aktyvaus darbo su skautais. Į šios organizacijos veiklą buvo įsitraukęs nuo jaunystės (1926 m.).

Su jaunimu darbavosi ir vėliau, galima sakyti, visą savo gyvenimą. Lietuvių skautų sąjungoje ėjo įvairias pareigas, buvo brolijos ir Amerikos regiono dvasios vadovas, vadovavo kursams, stovykloms ir suvažiavimams. Už skautišką veiklą vėliau pakeltas vyresniuoju skautininku. Apdovanotas bemaž visais Skautų sąjungos medaliais ir ordinais. Be Romos, tada Italijoje dar dirbo Turine (Torino) ir Genujoje.

1944 m. kun. J.Vaišnys, SJ, išvyko į JAV. Lietuviams jėzuitams pradėjus kurtis Čikagoje 1949 m. ir jis čia atvyko. Kartu su kitais jėzuitais 1950 m. įsteigė religinės ir tautinės kultūros žurnalą „Laiškai lietuviams“, skirtą daugiausia šeimos ir jaunimo klausimams. Šį žurnalą redagavo iki jo leidimo pabaigos 2000 m., išskyrus šešerių metų pertrauką (1963–1969), kada kun. J.Vaišnys, SJ, dirbo lietuvių parapijoje Monrealyje (Kanada), tada žurnalą redagavo kun. Kęstutis Trimakas, SJ. Velionis šiame žurnale ir kitoje išėivijos spaudoje daugiausia rašė jaunimo klausimais. Kai 1958 m. buvo atgaivinta „Gimtoji kalba“, jis ėmė joje bendradarbiauti. Lietuvių kalbos kultūros dirvonai išėivijoje tada buvo gerokai apleisti. Senieji lietuviški periodiniai leidiniai atspindėjo pirmųjų emigrantų kalbą ir nedaug tebuvo nutolę nuo žinomosios Mykolo Tvarausko knygos „Tlumochius arba Slovnikas Angielckai–Lietuvyškias ir Lietuviškaj–Angielckas del greito ir lengvo išmokimo šnekos angielckos. Su uvogomis aprašimu kožno žodžio kaip reik ištart...“ Vėlesnių atvykėlių kalba buvo daug geresnė, ypač kai po Antrojo pasaulinio karo ne savo noru gimtąjį kraštą palikę atsikėlė Pranas Skardžius, Antanas Salys, Petras Jonikas, Kazys Alminas, Leonardas Dambriūnas, Stasys Barzdukas, Jonas Martynas Laurinaitis, Petras Būtėnas, Izabelė Matusevičiūtė ir kiti lietuvių kalbos tyrėjai bei puoselėtojai. Šie žmonės darė nemažą įtaką JAV ir Kanados lietuvių kalbos kultūrai. Prie jų ėmė šlietis kiti šviesuoliai, kuriems gimtoji kalba tapo kasdienine reikme. Vienas iš tokių buvo ir kunigas J.Vaišnys, SJ. Jis greit tapo lietuvių kalbos autoritetu: buvo išrinktas Lietuvių katalikų mokslo akademijos ir Lituaniistikos instituto nariu.

Kai 1968 m. „Gimtosios kalbos“ leidimas sustojo, J.Vaišnys ryžtingai ėmėsi lietuvių kalbos puoselėjimo išėivijoje iniciatyvos. Jis savo „Laiškuose lietuviams“ 1970 m. įvedė kalbos skyrių, kuris išsilaike per visą šio leidinio gyvavimo laikotarpį. Tą skyrių dažniausiai pats ir prirašydavo. Kokį didelį poveikį turėdavo jo organizuojami kasmetiniai kalbos konkursai! Didžiulę kalbos kultūros naštą kun. J.Vaišnys, SJ, galima sakyti, pats vienas tempė daugiau negu 50 metų. Kėlė viešumon įvairias Amerikos lietuvių spaudos ir šnekamosios kalbos negeroves. Iš pradžių savo rašinius duodavo peržiūrėti kalbininkui profesionalui Petru Jonikui. Tačiau greit įsitikino, kad ano pagalba nereikalinga. Ilgainiui tapo didžiausias kalbos kultūros išėivijoje autoritetas. Be to, tvarkė „Draugo“ kalbos skyrelį, yra rengęs kalbos valan-

dėlių per radiją. Ne tik Čikagoje, bet ir kituose lietuvių telkiniuose vyravo įsitikinimas, kad kun. J.Vaišnys, SJ, yra visų lietuvių kalbos niuansų, įskaitant ir kirčiavimą, pats didžiausias mokovas. Kai kas net vengdavęs su juo ilgiau šnekėti, kad kartais netektų išklaudyti „pamokslo“ už kokį netyčiomis pasakytą prastą žodį. Pati „Laiškų lietuviams“ kalba tapo pavyzdinė. Anot tikslaus „Draugo“ redaktorės Danutės Bindokienės pasakymo, „Laiškai lietuviams“ ne vienam, ypač toli nuo Lietuvos augusiam, padėjo „išeiti tikrą lituanistikos universitetą“.

1976 m. kalbininkas Antanas Klimas surinko ir padaugino kun. J.Vaišnio tvarkytų kalbos skyrelių straipsnelius ir pavadino juos „Kalbos patarimais“. Jie buvo labai naudingi Lituanistikos seminarų studentams, iš jų gimtosios kalbos mokėsi, galima sakyti, visa išeivių karta. Kun. J.Vaišnys, SJ, parašė kalbos praktikos knygą „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ (Čikaga, 1982). Pasinaudojęs „Laiškuose lietuviams“ savo skelbtais straipsniais ir kitais kalbos kultūros leidiniais, Antano Klimo paragintas, jis 1985 m. Čikagoje išleido knygą „Praktinė lietuvių kalbos vartoseną“. Ji Amerikos lietuvių buvo mielai sutikta.

Nuo 1973 m. J.Vaišnys dėstė lietuvių kalbos kultūrą Pedagoginiame lituanistikos institute Čikagoje, nuo 1974 m. kas vasarą – lituanistiniuose kursuose. 1971 m. buvo išrinktas Žurnalistų sąjungos pirmininku ir juo buvo tris kadencijas (1971–1977 m.). Didžiulis būrys jaunesniosios kartos Amerikos lietuvių kun. J.Vaišni, SJ, prisimena kaip rūpestingą ir labai reiklų lietuvių kalbos mokytoją. Jis turėjo puikų gimtosios kalbos jausmą. Atsidėjęs sekė Lietuvos kalbininkų darbus. Šio straipsnio autorius niekuomet nepamirš be galo malonių su juo susitikimų Čikagoje 1985 m. Tarp kita ko, tuomet J. Vaišnys – didžiausias lietuvių kalbos puoselėtojas Amerikoje – prašė kuo daugiau papasakoti apie tokį patį gimtosios kalbos puoselėtoją Lietuvoje – Aldoną Pupkį.

1991 m., jau Lietuvai esant nepriklausomai, Vilniuje Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo dalyviams kun. J.Vaišnys skaitė paskaitą apie lietuvių kalbos kultūrą Jungtinėse Amerikos Valstijose. Daugelis iš mūsų tada stebėjosi, kaip žmogus, palikęs gimtąjį kraštą prieš 54 metus, mokėsis ir dirbęs svetimoje aplinkoje, gali taip gerai išlaikyti gimtąją kalbą, ypač gražią jos tartį. Kalbėdamas apie Amerikos lietuvių kalbos kultūrą, jis neiškentė nepalietęs ir kai kurių kalbos kultūros problemų gimtinėje: ne visada reikalingą tarptautinių žodžių vartojimą, ydingą svetimvardžių perrašą, kai lengvai galima supainioti, sakysime, anglų *beatch* „paplūdimys“ ir *bitch* „kalė“. Tuomet kun. J.Vaišnys Lietuvoje praleido visą mėnesį. Aplankė daugelį vietovių. Jis džiaugėsi geromis permainomis ir pyko, kai lietuviai, siekdami tų pačių tikslų, neretai tarp savęs nesutaria.

Didžiuliai Velionio nuopelnai išėivijos kalbos kultūrai. Tai buvo taurus žmogus ir kalbos darbuotojas iš pašaukimo. „Jeigu nebūčiau kunigas, būčiau kalbininkas“, – sakydavo jis. Ir dar pridurdavo: „Su prof. Antanu Saliu buvome geri draugai. Kartą profesorius apie mane pasakė, kad aš turįs gerą lietuvių kalbos uoslę. Atrodo, jog toji uoslė man labai padėjo“.

Niekuomet Tavęs nepamiršime, didis Žmogau!

Zigmas Zinkevičius